

Sygnatura akt II AKa 234/15

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 grudnia 2015 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu II Wydział Karny w składzie:

Przewodniczący: SSA Wojciech Kociubiński

Sędziowie: SSA Andrzej Kot (spr.)

SSO del. do SA Edyta Gajgał

Protokolant: Iwona Łaptus

przy udziale prokuratora Prokuratury Apelacyjnej Urszuli Piwowarczyk-Strugały

po rozpoznaniu w dniu 10 grudnia 2015 r.

sprawy **J. L.**

o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie

na skutek apelacji wniesionej przez wnioskodawcę

od wyroku Sądu Okręgowego w Opolu

z dnia 2 czerwca 2015 r. sygn. akt III Ko 87/15

I. utrzymuje w mocy zaskarżony wyrok;

II. stwierdza, że koszty postępowania odwoławczego ponosi Skarb Państwa.

UZASADNIENIE

Wnioskodawca J. L. złożył do Sądu Okręgowego w Opolu wniosek o zasądzenie od Skarbu Państwa na jego rzecz kwoty 200.000 zł tytułem odszkodowania i kwoty 1.600.000,00 zł tytułem zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie.

Sąd Okręgowy w Opolu wyrokiem z dnia 2 czerwca 2015 r., sygn.. akt: III Ko 87/15 wniosek wnioskodawcy J. L. o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie oddalił.

Apelację od tego wyroku wniósł obrońca wnioskodawcy zaskarżając wyrok w całości.

Na podstawie art. 438 pkt 1 w zw. z art. 427 § 2 k.p.k. wyrokowi temu zarzucił:

1. obrazę art. 552 § 4 k.p.k. w zw. z art. 552 § 1 k.p.k. w brzmieniu sprzed 1 lipca 2015 r. – poprzez błędną wykładnię prawa, polegającą na przyjęciu, iż przesłanką odpowiedzialności Skarbu Państwa za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie na podstawie powyższych przepisów jest brak uprzedniego zaliczenia okresu tymczasowego aresztowania na poczet orzeczonej kary zgodnie z art. 63 k.k. lub art. 417 k.p.k., a w konsekwencji błędne zastosowanie przepisów rozdziału 58 k.p.k. poprzez zaniechanie ustalenia wysokości szkody majątkowej oraz krzywdy doznanej przez wnioskodawcę na skutek zastosowanego wobec niego niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania – podczas gdy częściowa kompensacja szkody w drodze zaliczenia okresu tymczasowego aresztowania na poczet

kary pozbawienia wolności nie stanowi negatywnej przesłanki dochodzenia roszczeń na podstawie wymienionych przepisów i nie zwalnia sadu z obowiązku ustalenia rozmiaru szkody i krzywdy wyrządzonej niewątpliwie niesłusznym tymczasowym aresztowaniem,

2. obrażę art. 5 ust. 5 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności poprzez oddalenie w całości wniosku o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie ze względu na rzekomą pełną rekompensatę szkody i krzywdy przy zaniechaniu uprzedniego ustalenia ich rozmiaru.

Podnosząc powyższe zarzuty, apelujący wniósł o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawcy kwoty 200.000 zł tytułem odszkodowania i kwoty 1.600.000,00 zł z tytułu zadośćuczynienia za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie zastosowane postanowieniem Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieście z dnia 13 czerwca 2006 r. (sygn.. akt: V SKp 429/06) na wniosek Prokuratury Apelacyjnej we Wrocławiu z dnia 13.06.2006 r. (sygn.. akt: AP II Ds. 7/06) – wobec niego jako podejrzanego o popełnienie przestępstwa z art. 229 § 1 k.k. i inne, w wyniku czego J. L. był pozbawiony wolności w warunkach tymczasowego aresztowania od dnia 12.06.2006 r. do dnia 11.10.2007 r.,

ewentualnie:

2. uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Opolu.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja wnioskodawcy nie była zasadna.

Sąd Okręgowy ustalił, że tymczasowe aresztowanie wnioskodawcy w okresie od 12 czerwca 2006 roku do 11 października 2006 roku, z perspektywy całokształtu okoliczności sprawy i jej ostatecznego rozstrzygnięcia, było niewątpliwie niesłuszne w rozumieniu art.554 § 4 kpk (w brzmieniu obowiązującym przed 1 lipca 2015 roku – przyp.SA). U podstaw oddalenia wniosku J. L. legło jednak to, że szkoda i krzywda wynikła z owego niewątpliwie niesłusznego izolacyjnego środka zapobiegawczego została w całości zrekompensowana jego zaliczeniem w całości na poczet wymierzonej wnioskodawcy kary pozbawienia wolności w tej sprawie, w której ów środek był stosowany, co wyklucza przyznanie żądanego odszkodowania i zadośćuczynienia.

Stanowisko powyższe - wyrażone wprawdzie na gruncie nieobowiązującego już stanu prawnego, ale jego zmiana nie miała żadnego wpływu na treść zaskarżonego wyroku - Sąd Apelacyjny co do zasady zaakceptował, mając na względzie brzmienie obowiązującego od 1 lipca 2015 roku przepisu art.552a § 2 kpk, który to przepis jednoznacznie rozstrzyga pewne spory i kontrowersje, akcentowane mocno przez apelującego, na gruncie stosowania dotychczasowego art. 552 § 4 kpk.

Dotychczas w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych dominował pogląd, że szkoda i krzywda wywołana niewątpliwie niesłusznym tymczasowym aresztowaniem musi być uznana za wystarczająco zrekompensowaną gdy okres tymczasowego aresztowania został zaliczony na poczet kary, na podstawie art. 63 § 1 k.k. i art. 417 k.p.k. (Postanowienie SN z dnia 20 września 2007 r., sygn. I KZP 28/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 7. Tak też sądy apelacyjne – por. np. wyrok SA w Szczecinie z dnia 29 maja 2013 r., sygn. II AKa 85/13, LEX nr 1349974; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 25 stycznia 2013 r.,sygn. II AKa 401/12, LEX nr 1283547; wyrok SA w Gdańsku z dnia 21 sierpnia 2012 r.,sygn. II AKa 238/12, LEX nr 1236110.) Sądy orzekające wywodziły, że istnieją dwa, wzajemnie wykluczające się, sposoby pełnego rekompensowania dolegliwości wynikłych z niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania. Pierwszy polega na jego zaliczeniu na poczet orzeczonej wobec poszkodowanego kary (w tej samej lub w innej sprawie), a drugi na zasądzeniu odpowiedniej sumy pieniężnej. Zastosowanie jednej z form rekompensaty wyklucza możliwość zastosowania drugiej. Zdaniem składu siedmiu

sędziów Sądu Najwyższego wyrażonym w postanowieniu z dnia 24 września 2007 roku sygn. I KZP 28/07 konkluzje te są oczywiste z następujących przyczyn:

Po pierwsze, nie jest możliwe kompensowanie szkody i krzywdy już zrekompensowanej .

Po drugie, jeżeliby uznać że roszczenie z art. 552 k.p.k., jak również zaliczenie na podstawie art. 417 k.p.k. i art. 63 k.k. mogą być stosowane łącznie, stworzyłyby to nieznaną prawu cywilnemu system podwójnej rekompensaty tej samej szkody, a brak jest jakichkolwiek przesłanek, aby jedynie na gruncie procesu karnego znajdowało zastosowanie takie całkowicie obce cywilistyce rozwiązanie.

Po trzecie, ustawodawca nie wprowadził jakichkolwiek norm określających reguły umożliwiające uwzględnienie przy określaniu wysokości zasądanego odszkodowania i zadośćuczynienia tego, że okres aresztowania został już zaliczony na poczet orzeczonej kary. Z drugiej strony, określił reguły zaliczania okresu pozbawienia wolności, w tym także niewątpliwie niesłusznego, na poczet kar wolnościowych (grzywny i ograniczenia wolności).

Po czwarte, jeżeli za dopuszczalną należałoby uznać sytuację, w której - obligatoryjne przecież zdaniem SN - zaliczenie w trybie art. 63 k.k. i art. 417 k.p.k. nie wyłącza dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia, to konsekwentnie należałoby dopuścić także sytuację odwrotną. Takie rozumowanie nie jest prawidłowe, albowiem mogłoby prowadzić do absurdalnych konsekwencji, np. wtedy, gdy odszkodowanie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie zostało przyznane oskarżonemu jeszcze przed prawomocnym zakończeniem postępowania karnego, w wyniku którego został on ostatecznie skazany na karę pozbawienia wolności. Nie sposób przecież, pozostając w przekonaniu o racjonalności ustawodawcy, przyjmować, że gdy niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie zostanie już zrekompensowane (w wyniku procesu o odszkodowanie), okres tego samego tymczasowego aresztowania może zostać następnie ponownie zrekompensowany przez zaliczenie go na poczet kary.

Rację należy przyznać skarżącemu, że powyższe stanowisko było krytykowane w doktrynie (Por.: Ł. C h o j n i a k, Odszkodowanie..., s. 172–177; P. D o m a g a ł a, Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2007 r., sygn. I KZP 28/07, Prokurator 2008, nr 4, s. 93–100; W. J a s i ń s k i, Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 29 maja 2013 r., sygn. II AKa 85/13, Prokuratura i Prawo 2014, nr 9, s. 175–186; t e g o ż, Komentarz do art. 555 k.p.k., teza 42, (w:) J. S k o r u p k a (red.), Komentarz on-line do Kodeksu postępowania karnego, wyd. 16, Legalis; A. L u d w i c z e k, Kompensacja szkód i krzywd w ramach postępowania o odszkodowanie z tytułu niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania, część 1, Pal. 2010, nr 3, s. 23–32; t e g o ż, Kompensacja szkód i krzywd w ramach postępowania o odszkodowanie z tytułu niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania, część 2, Pal. 2010, nr 5–6, s. 63–70; K. P a c h n i k, Glosa do postanowienia SN z dnia 20 września 2007 r., sygn. I KZP 28/07, Przegląd Sądowy 2012, nr 2, s. 118–122; M. Wą s e k -W i a d e r e k, O odszkodowaniu za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie – uwagi na tle wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 10 maja 2011 r. w sprawie Włoch przeciwko Polsce (nr 2), (w:) M. H u d z i k, L. P a p r z y c k i, J. G o d y ń (red.), Zagadnienia prawa dowodowego, Warszawa 2011, s. 156–160, t e j ż e, Kilka uwag o nowym modelu odszkodowania za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, (w:) P. H o f m a ń s k i (red.), Fiat iustitia pereat mundus. Księga jubileuszowa poświęcona Sędziemu Sądu Najwyższego Stanisławowi Zabłockiemu z okazji 40-lecia pracy zawodowej, Warszawa 2014, s. 582–583.) a nawet w niektórych judykatach (Wyrok SN z dnia 20 czerwca 2013 r., sygn. III KK 47/13, LEX nr 1347871)

W wymienionych publikacjach prezentowany był pogląd, że zaliczenie niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania na poczet kary nie wyłącza odpowiedzialności majątkowej Skarbu Państwa za szkodę i krzywdę, wynikłe z wykonania tego środka, natomiast fakt zaliczenia należy uwzględnić przy określaniu wysokości odszkodowania (zadośćuczynienia). Podnoszono, że w przypadku zaliczenia okresu tymczasowego aresztowania na poczet kary grzywny stosowanie art. 63 § 1 k.k. może prowadzić do kompensacji, która w praktyce będzie miała wymiar symboliczny. Ponadto, mechanizm zaliczania okresu tymczasowego aresztowania na poczet orzekanej kary , jeżeli traktować go jako sposób kompensacji poniesionej przez pozbawionego wolności krzywdy, zrównuje sytuację osób, które były aresztowane słusznie, z tymi, które zostały niewątpliwie niesłusznie pozbawione wolności. W

związku z powyższym doktryna podnosiła, że rozwiązanie stworzone przez ustawodawcę w art. 63 § 1 k.k., którego charakter, co warto podkreślić, jest z perspektywy poszkodowanego przymusowy, okazuje się być, jeżeli traktować je jako alternatywę dla dochodzenia roszczeń cywilnych w postępowaniu uregulowanym w rozdziale 58 k.p.k., w stosunku do przynajmniej części skazanych, niesprawiedliwe. W praktyce bowiem dzięki możliwości zaliczenia okresu tymczasowego aresztowania na poczet kary grzywny i uznaniu w orzecznictwie, że stanowi to równorzędny w stosunku do cywilnoprawnego mechanizm kompensacji poniesionej krzywdy, Skarb Państwa w łatwy sposób zwalniany jest z ponoszenia pełnej odpowiedzialności za skutki niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania. Podsumowując, powyższe argumenty dawały podstawę do oponowania przeciwko uznaniu, że przepis art. 63 § 1 k.k. ustanawia równorzędny cywilnoprawnemu reżim kompensowania krzywdy (szkody) poniesionej w wyniku niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania.

Z punktu widzenia skarżącego istotne znaczenie dla omawianego problemu miało rozstrzygnięcie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 10 maja 2011 r. w sprawie Włoch przeciwko Polsce (nr 2). W wyroku tym Trybunał strasburski wyraźnie podkreślił, że automatyczne zaliczenie okresu tymczasowego aresztowania na poczet kary nie może zostać uznane za zgodne z art. 5 ust. 5 Konwencji Europejskiej. Ze sprawy Włoch przeciwko Polsce (nr 2) jasno wynika, że prawo do odszkodowania uregulowane w art. 5 § 5 Konwencji Europejskiej wymaga kompensowania zaistniałych szkód i krzywd w sposób, który bierze pod uwagę ich realną wysokość. Zaznaczyć jednak w tym miejscu należy, że art. 5 § 5 Konwencji Europejskiej, inaczej niż dotychczasowy art. 552 § 4 kpk i obowiązujący art. 552a § 2 kpk, gwarantuje prawo do odszkodowania za bezprawne tymczasowe aresztowanie, a nie za niesłusne czy niezasadne wykonywanie tego środka zapobiegawczego.

Jak wspomniano na wstępie niniejszych rozważań, rysujące się na tle powyższych poglądów wątpliwości co do kompensaty szkody wynikłej z niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania, w sytuacji procesowej w jakiej znajdował się wnioskodawca, jednoznacznie rozstrzyga obowiązujący od 1 lipca 2015 roku przepis art. 552a § 2 kpk. Stanowi on: § 1. W razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia wobec niego postępowania w wypadkach innych niż określone w art. 552 § 1-3 oskarżonemu przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonywania wobec niego w tym postępowaniu środków przymusu, o których mowa w dziale VI.

§ 2. Roszczenie o odszkodowanie lub zadośćuczynienie, o którym mowa w § 1, przysługuje także oskarżonemu w razie skazania z tytułu niezasadnego wykonywania środków zapobiegawczych lub zabezpieczenia majątkowego w zakresie, w jakim z uwagi na rodzaj i rozmiar orzeczonych kar lub środków karnych nie można było zaliczyć na ich poczet okresów wykonywania odpowiednich środków zapobiegawczych podlegających takiemu zaliczeniu lub w pełni wykorzystać zastosowanego zabezpieczenia majątkowego.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się odpowiednio w razie orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania.

Jak łatwo zauważyć, odszkodowanie i zadośćuczynienie przysługuje w razie skazania z tytułu niezasadnego wykonywania (wszystkich) środków zapobiegawczych (nie tylko w wypadku "niewątpliwie niesłusznego" tymczasowego aresztowania lub zatrzymania). Nie ma też wymogu wykazywania „niewątpliwości” niezasadnego wykonywania środka zapobiegawczego, co także rozszerza zakres odpowiedzialności Skarbu Państwa. Kodeks postępowania karnego z 1969 r. mówił w art. 487 § 4 d.k.p.k. "o oczywiście niesłusznym tymczasowym aresztowaniu lub zatrzymaniu", a kodeks z 1928 r. w art. 510 § 3 "o oczywiście bezzasadnym pozbawieniu wolności przez tymczasowe aresztowanie". Już na gruncie przepisów kodeksu postępowania karnego z 1969 r. w piśmiennictwie wyrażany był pogląd, że zastąpienie określenia "oczywiście bezzasadne" określeniem "oczywiście niesłuszne" ma charakter tylko redakcyjny, a więc w obu wypadkach chodzi o tę samą kategorię tymczasowego aresztowania. Dokonanie kolejnej zmiany polegającej na zamianie „niesłuszny” na „niezasadnie wykonywany”, bez jakiegokolwiek stwierdzenia dotyczącego tej sprawy w uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej pozwala przyjąć, że mamy do czynienia tylko ze zmianą redakcyjną.

Przenosząc te uwagi na grunt niniejszej sprawy, w świetle ustaleń Sądu Okręgowego, bezspornym jest zatem, że w sprawie, w której wnioskodawca został ostatecznie skazany, było niezasadnie wykonywane tymczasowe aresztowanie.

Dla sytuacji wnioskodawcy kluczowe znaczenie ma jednak dalsza treść komentowanego przepisu, z której wynika w sposób oczywisty, że w pewnych przypadkach zaliczenie okresu środka zapobiegawczego na poczet kary, wyklucza roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie. Otóż nie może teraz budzić wątpliwości w świetle owej treści, że roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niezasadnie wykonywane wobec wnioskodawcy tymczasowe aresztowanie nie przysługuje, ponieważ zaliczono je w całości na poczet rodzajowo odpowiedniej kary (kara pozbawienia wolności jest rodzajowo tożsama z izolacyjnym środkiem zapobiegawczym). W przypadku wnioskodawcy **można było** zatem zaliczyć tymczasowe aresztowanie na poczet **rodzajowo odpowiedniej kary w rozmiarze**, który poza **zakres** owej kary nie wykracza.

Inaczej rzecz wyglądałaby, gdyby wnioskodawca skazany został na karę ograniczenia wolności lub grzywnę. Wówczas, zaliczenie w całości na jej poczet tymczasowego aresztowania, według reguł art. 63 § 1 kk, nie eliminowało by roszczenia o odszkodowanie i zadośćuczynienie za jego niezasadne wykonywanie, w przypadku stwierdzenia, że owa odmienna rodzajowo kara nie zrekompensowałaby w całości szkody i krzywdy wynikłej z tymczasowego aresztowania. W takim przypadku, zdaniem Sądu Apelacyjnego, możliwe, bo niekolidujące z brzmieniem art. 552a § 2 kpk, byłoby łączne stosowanie dwóch reżimów odszkodowawczych tj. tego określonego w przepisach kodeksu cywilnego i tego wskazanego w art. 63 § 1 kk.

Zaprezentowana wykładnia art. 552a § 2 kpk nie koliduje z literalnym brzmieniem tego przepisu, z drugiej zaś strony uwzględnia przywołane orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i czyni zadość przedstawionym wyżej słusznym postulatом doktryny.

Podsumowując powyższe uwagi Sąd Apelacyjny staje na stanowisku, że **w aktualnym stanie prawnym, w razie skazania na karę pozbawienia wolności, roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie za tymczasowe aresztowanie nie przysługuje, w przypadku stwierdzenia, że ów środek zapobiegawczy nie był niezasadnie wykonywany, w sytuacji zaś uznania owej niezasadności, roszczenie to przysługuje tylko wtedy, gdy tymczasowe aresztowanie nie mogło zostać zaliczone w całości na poczet kary pozbawienia wolności w tej lub innej sprawie.**

Dotychczasowy dorobek orzeczniczy na gruncie przesłanki „niewątpliwie niesłuszne go tymczasowe go aresztowanie” określonej w obowiązującym do 30 czerwca 2015 roku art. 552 § 4 kpk zachowuje aktualność dla oceny przesłanki „niezasadnego wykonywania środka zapobiegawczego”, o jakiej mowa w art. 552a § 2 kpk .

Roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niezasadne wykonywanie tymczasowego aresztowania nie jest natomiast wykluczone w razie skazania w tej samej sprawie na inną karę niż pozbawienie wolności, nawet wówczas, gdy w całości doszło do zaliczenia tymczasowego aresztowania na jej poczet według reguł określonych w art. 63 § 1 kk, w zakresie w jakim owo zaliczenie, szkody i krzywdy wynikłej z niezasadnego wykonywania tymczasowego aresztowania nie zrekompensowało.

W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny uznał apelację za niezasadną i zaskarżony wyrok utrzymał w mocy.

SSA Andrzej Kot SSA Wojciech Kociubiński SSO(del.do SA)Edyta Gajgał